

До загальновідомих поважних Франкових дат можна додати ще одну: 130 років, як поет поєднався пліубом із Ольгою Хоружинською.

Багатьом шанувальникам творчості Івана Франка добре відомі взаємовідносини із дружиною Ольгою. Вона родом зі Слобожанщини, у 22-річному віці пов'язала з ним своє сімейне життя. Звідтоді постійно допомагала Іванові Яковичу у веденні його «творчого господарства», сприяла у виданні творів, та й сама нерідко редагувала тексти, писала літературознавчі розвідки. Саме на кошти дружини Франко поїхав до Відня, де працював над дисертацією і захищав її на отримання диплому доктора філософії. А ще разом виховували чотирьох дітей. Нелегке було їхнє буття, обое хворіли, фінансові статки невітніші, через величезну хворобу втратили молодого сина Андрія...

Для нас цікавим є те, що Ольга Хоружинська проживала у нашому краї, тут набувала знання. У багатьох джерелах згадується про те, що вона у дитячі роки перебувала у селі Тимофіївка поблизу Сум. Так, у Тимофіївці, а в якій саме, ніхто не стверджував, бо населених пунктів із такою назвою біля нинішнього обласного центру, крім нашої, було кілька. Це й на Лебединщині, й на Буринщині, та й на Харківщині розташувалися села Тимофіївка. Наприклад, письменник В. Терлецький у своїй книзі «Кохані славетних» запевняв, що Хоружинські мешкали в с. Тимофіївка Лебединського району. Тож яка Тимофіївка стала прихистком для майбутньої дружини письменника? Це особливо важливо, адже свого часу не могли встановити навіть місця і дати народження, бо не було знайдено потрібного запису в документах по с. Бірки. Дані, які нині наводяться, взяті з розповідей її сина Тараса.

Зі спогадів Ольги Федорівни відомо, що вона донька мирового судді з міста Красний Кут Федора Хоружинського,

«За той усміх твій...»

Дружина Івана Франка у дитячі роки проживала на Сумщині

було не бідне. Їхні дочки також не зазнавали негараздів. А от коли старша, Марія, стала дружиною Федора Хоружинського, титулярного радника, її життя дещо змінилося. Чоловік за родом служби часто переїздив з одного місця на інше. У маленькому селі Бірки, тоді Лебединського повіту на Харківщині (тепер Галяцького району Полтавської області), й народилась у них 10 квітня 1864 року донька Ольга.

Оскільки дітей у Хоружинських було багато й не завжди помешкання дозволяло комфортно проживати, бо тіснуваті все-таки в невеличких будівлях з сімома малюками, то, як пригадувала одна з доньок Антоніна, дітей розвозили по родичах, та, мабуть, найкращим місцем була Тимофіївка поблизу Сум. Тут навколо мальовничої природа, ліси, причаровували водойми, де водилася риба, влітку можна було купатися, а взимку кататися на ковзанах. «Дім бабуськи був покритий соломою, змоченою вапном. В саді замість райських яблужок росли високі дерева терну і вишень, з котрих бабуська варила смачну наливку — вишнівку і тернівку», — згадувала Ольга. Пригадувала й про те, як її мати лікувала селянок. Дівчинці виповнилося сім років, і вона бачила, як та писала у записочках заклинання від пропасниці. Їх хворі посили на шпурочках

помирає Агафія Семенівна, родина втрачає також усю худобу й тому згодом змушена була перебраться до Сум, де вже працювали чи навчалися старші брати й сестри. Перебування в селі залишило в пам'яті усіх незабутні враження. Адже там відчули перші негаразди, зрозуміли, що із складних життєвих обставин треба виходити згуртованими, долати незгоди спільно. У місті мама навчає дівчинку гри на фортепіано, та згодом вона захворіла й уже до своєї кончини не вставала з ліжка. Весняної пори 42-річна жінка помирає, дітвору забирає дядько Бондарів у Василівку, де «поховали маму в почесті коло церковного муру, не на спільнім цвинтарі» — згадувала Ольга Федорівна через 54 роки.

У Тимофіївці вже ніхто не повертається, адже старші діти навчалися, а над меншими оформлять опікуєство. На військову службу пішов один із братів Микола. Під час російсько-турецької війни він був тяжко поранений, і велінням випадку біля його смертного ложа опинився цар. Той саме обходив військові шпиталі, де лежали поранені. Самодержавець зупинився й біля офіцера Хоружинського, якому необхідна була ампутація ніг, та той від неї відмовився, мовляв, який служивий без ніг. Цар, вражений герої-

Іван Франко і Ольга Хоружинська. 1886 р.

«Киевской старины», виконує обов'язки скарбника, коректора й кур'єра. Родина мешкала у будинку викладачів по вулиці Фундуклеївській. До них нерідко приїжджала з Харкова Ольга, яку тут оточували увагою, шанували. Так співало, що у 1885 році до Трегубових завітав львівський письменник Іван Франко, який знався з Єлисеєм. Іван Якович вже мав гучну славу поета й неабиякого інтелектуала, але 30-річний молодик був самотній, і хотів він одружитися саме на «наддніпрянці». В одну з відвідин друзів він побачив чарівних панянок-сестер господарки Ольгу та Олександрю. Більше спілкувався з Ольгою, вона припала йому до душі, між ними виникла взаємна симпатія.

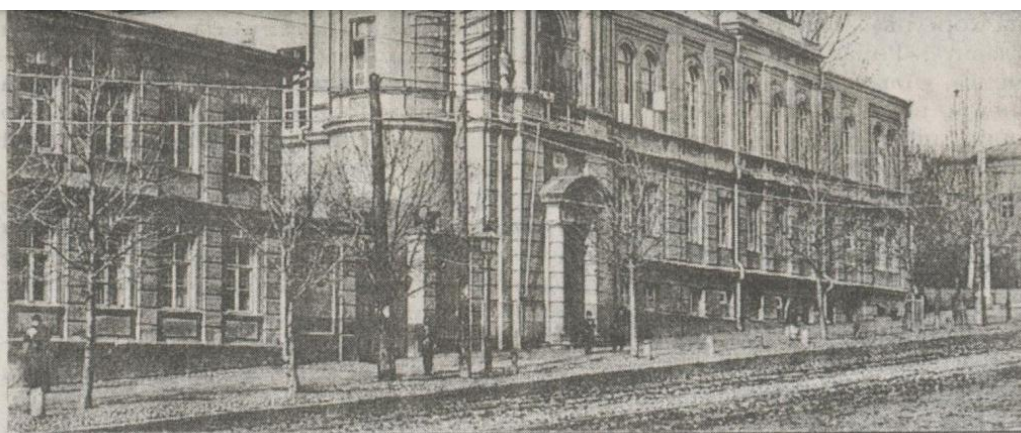
Зустріч між І. Франком і О. Хоружинською було не так і багато. Вже во-

було семеро дітей. Мати, щоб їх годувати, одягати і вчити, пішла працювати вчителькою місцевої двокласної гімназії. Тут вчилися також старші її діти, але жінка була слабкого здоров'я, і, як пише О. Хоружинська, мама «покинула вчити чужих дітей і вчила власні. Дім продали, а ми всі переїхали до бабуськи Агафії Семенівни Таманові в село Тимофіївку. Бабушка осталася вдовою, генеральша, столбова дворянка, поміщиця, мала право сікти своїх підданих».

Рід Агафії Семенівни був із заможних. Її батько Семен Григорович Федоровський походив із козацької старшини Слобідської України, титулярний радник, землевласник в с. Тимофіївка. Дядько Василь Григорович більше 20 років у селі на свої кошти утримував училище. Один із синів Семена Григоровича, Ілля, 40 років був військовим, дослужився до полковника, в селі також володів землею, мав тут маєток. У 1877 році жертвував дворове місце для заснування в Тимофіївці двокласного народного училища, яке носило б ім'я батька Семена Григоровича. Ілля успішно закінчив Харківський університет, знайшов собі справу до душі, вже перебуваючи на пенсії, мав можливість оселитися там, де вважав за найпривабливіше, тож оселився в Одесі. У Красному провулку придбав будинок, не сидів без діла, займався громадською роботою, але зв'язків зі Слобожанщиною не втрачав. І. Федоровський щедро надавав кошти для земських шкіл. Не обходилося без його участі й утримання пансіону Сумської Олександрійської чоловічої гімназії — сюди надійшло від нього 116 тисяч карбованців. З його статків виділялися кошти й ученицям І-ї Сумської жіночої гімназії.

Федоровські служили на високих посадах. Так, Степан працював у канцелярії Слобідсько-Української губернії, а з 1824 року за власним бажанням переведений до Сумського повітового суду. Бабуся Ольги — Агафія Семенівна вийшла заміж за військового Івана Таманова, пізніше він став генералом. Звісно, життя її

Колегія Павла Галагана в Києві (нині вул. Б. Хмельницького, 11). Фото 1910 р.

на грудях. Мати казала: «якби... селянки не вірили в мої записочки, то ми би з вами не мали що їсти. Зрештою селянки мене люблять і підуть за мене в огонь і в воду. Подібно як на війні солдати, аби залюбити свого полководця від ворожих куль, підставляють свої власні груди».

Із цих спогадів видно, що не так вже й заможно жили Таманови в той час, хоча й були привілейованого роду. Однак це не заважало їм приймати гостей, зустрічатися на різних сімейних святах, тримати п'яно, служницю, двірника Сидора. Ольга описала, як святкували у них Різдво. В хаті стояла ялишка, що сяяла тисячами вогнів. Приятелька дому Надя Ісканова веселяла грою на фортепіано. У гостині-вітальні за чотирма столами гості вели баталії у преферанс. У високих кріслах сиділа бабуся в білій мережаній чіпці та чорній шовковій сукні. Тут же перебувала мати, а також старший урядник округи і голова дворянства. Свято тривало до двох годин ночі, а потім гості пороз'їжджалися, прибрали й ялишку. Семирічній Олі дісталися з неї горішки золочені й цукерки, які потім, як розповіла п'яна, через те, що «на селі з роду такого не бачили, ані їли... вона... віднесла своїм знакомим дітям».

Напружене життя на селі приносило різні несподіванки. Раптово від холери

ством та неминучою смертю воїна, пообіцяв виконати його останню волю. Микола попросив опікуватися сестрами-сиротами. Завдяки цьому Ольга й потрапила до Харківського інституту шляхетних панянок, де за рахунок держави здобула освіту. Потім стала слухачкою Вищих жіночих курсів (дівочий університет). Так вона зі слобожанської провінціалки стала освіченою дівчиною з демократичними поглядами. Ольгу запросили залишитися на курсах викладачи, бо відчули її потяг до викладацької роботи, адже вона знала французьку, німецьку, англійську мови, прекрасно грала на фортепіано, була дуже начитаною, розумілася на театральному мистецтві. Як свідчила старша сестра Антоніна, Ольга «привітла й дотепла», на неї кляли око хлопці. Антоніна на той час теж вивчилася і під час вчителювання у Сумській гімназії (нині приміщення школи №4) вийшла заміж за колегу Єлисея Трегубова. До речі, вінчання цієї пари відбулося у 1876 році у церкві села Грунівка, що поблизу Сум. Молоде подружжя перебирається до Києва: там Єлисеєм падали роботу викладача у відомій Колегії Павла Галагана. Він з дружиною бере активну участь у громадському житті. Єлисей Кирилович входить до складу редакції

було їй дати згоду, адже письменник не мав ні статків, ані вражаючої краси, тільки повідомлення про його неблагонадійність та численні арешти. Рідні були проти такого поєднання, але Ольга запевнила їх, що зможе врятувати коханого від поневірянь, зуміє захистити та розрадити. Того року дівчина з сестрою Антоніною побувала у Львові, оглянула місто, молоді люди обговорили майбутнє весілля. Побратися запланували навесні 1886 року. Вінчалися у надомній канлиці Колегії Павла Галагана. Тут відбувся й небучний обід, на якому виголошувалися тости за соборність України, за щасливе їх подружнє життя. У цьому шлюбові, як вважалося, відбулося поєднання Сходу та Заходу України, розділеної на той час кордоном.

Покидала Ольга рідний край зі смутком, адже тут полишала рідних людей, той край, де завершили свій земний шлях батьки, де відбувалося її становлення, — село Тимофіївка, Суми, Харків. А от настрої Івана Франка, в минулому якого залишилися інтимні драми, був піднесений. На нього від дівчини «повіяло свіжим вітром», а відтак «починається нова доба в моїм житті» — писав він у листі до своєї майбутньої дружини. А окрім такого настрою, додавало йому наснаги й те, що дівчина отримала від діда своєї матері, багатого генерала Таманова, чимале, як на той час, віно. Ольга везла до Галичини 10 тисяч рублів у акціях, родинне срібло на 24 персони. А ще хутра, сукні, білизну, меблі, посуд. Цей скарб мав прислужитися для створення сімейного вогнища, від якого б гріло, зближало, надавало ще більше любові, привабливих стосунків. Та кошти відразу прислужилися на видавничу, літературну, наукову роботу чоловіка.

(Закінчення в наступному номері)

Олександр КОЗИР,
краєзнавець

с.м.т. Краснопілля Сумської обл.